

BYGGESKIKK OG BOKVALITET - SKÅRSETLIA 10 ÅR ETTER

Chris Butters, GAIA arkitekter

Fhv. prosjektleder, NABU - Norske arkitekter for bærekraftig utvikling

Foredrag for Husbanken

Byggeskikkprisutdeling 2004

INNLEDNING

Husbanken har oppfordret meg til å ta en tidligere Byggeskikk-prisvinner, Skårsetlia boligområde i Lillehammer, som utgangspunkt for et foredrag. Samt å foreta en vurdering av Skårsetlia i forhold til bærekraft, med utgangspunkt i det nye Verdikart-systemet som jeg har utviklet i NABU. Jeg skal benytte verdikartet både for å omtale prosjektet og for å beskrive selve systemet.

Jeg har arbeidet som arkitekt med økologi og bærekraft-spørsmål i nesten 30 år, og jeg vil understreke at dette ikke er en nisje. Mye av dagens diskurs om bærekraft, og de politiske prioriteringene, preges av spesialisert syn, men for meg har dette derimot alltid vært et spørsmål som berører *arkitektur som helhet*. Verdikart-systemet mitt er utviklet med spesiell tanke på behovet for å få frem og synliggjøre denne helheten. Bærekraft i arkitektur omhandler *kvalitet* - punktum.

NABU har i flere år arbeidet med Husbanken og Erlend Løvstakken på temaet byggeskikk og bærekraft. Begge disse begrep er vanskelige. De forstås på ulike måter, og begge har skiftet betydning i løpet av få år. Det er lenge siden Eilert Sundt satt fokus på bygnings-skikken. Men hovedmålet for ham, som ved byggeskikk arbeid i dag er å aktualisere begrepet. Det er rett og slett å gripe fatt i hva vi i dagens verden mener med gode og fornuftige byggeløsninger - skjønt vi snakker her både om enkeltbygg, og om sammenhenger. Og når vi undersøker dette, finner vi at byggeskikk og bærekraft er nære kamerater som har svært mye å si til hverandre.

Sett i et økologisk perspektiv har byggeskikk en verdi, ikke bare som historisk minne eller formspråk, men fordi den konkretiserer en rekke reelle, og lokale, formingsfaktorer. Bak formen ligger det dypere grunner. Klima- og ressursbestemte motiver - økonomiske og kulturelle motiver likedan. Altså, ikke estetisk verdi som overflate-motiv - men *motiv*, motivasjon i ordets dypere forstand. Dette er også etter mitt skjønn hva Christian Norberg Schulz mente med begrepet *genius loci* og med *intensjon* i arkitektur.

TID

Arkitektur er både rom og tid. I et bærekraft perspektiv er tidsdimensjonen selvsagt av det aller viktigste. Vi sier bestandig i dag at vi ikke har tid. Vi lever i en slik flom av tidsbesparende teknologi og informasjon at vi ikke har tid til å fordøye halvparten av det. Har vi tid til å lære av fortiden? Har vi tid til å tenke på fremtiden?

Det er noe meget "bærekraft-riktig" i å bli bedt om å vurdere et arkitekturprosjekt ti år etter. For bærekraft er ikke et produkt - det er en prosess. Petter Næss minner oss i et nyere nummer av tidsskriftet Plan om at vi bare kan *legge til rette for miljøvennlig forbruk* - selv om miljøbevisst formgivning vil i tillegg, kunne gjøre slik forbruk mer *sannsynlig*. Vi kan med andre ord ikke *levere* bærekraft. Bærekraft kan ikke etableres en gang for alltid men er en *samfunnskvalitet* som til syvende og sist alltid vil være avhengig av vi mennesker, ikke av teknologi. Og bærekraft krever kontinuerlig bevissthet over tid. Derfor er etterevaluering blant de aller viktigste, og mest forsømte, oppgaver for arkitekter og planleggere. Prosjekter bør egentlig ikke få priser før de har levd i noen år og bevist sine kvaliteter.

Det er bredt anerkjent at Skårsetlia har mange kvaliteter. Jeg mener vi kan si at nyere boligområder ofte faktisk er av *lavere* kvalitet enn mye av det som ble bygget på 60- og 70-tallet. En årsak er trolig at Husbanken ikke har samme påvirkningskraft som tidligere, i forhold til å utvikle og håndheve gode løsninger - ikke minst nøkterne løsninger. Husbanken har ikke bare vært en bank, den har vært en idebank og en fagbank. Denne rollen trenger vi mer enn noen gang i en sterkt markedspreget hverdag.

Et annet problem i forhold til kvalitet har med tid å gjøre. Dagens forhastede planleggings- og designprosesser kan ikke annet enn føre til lavere kvalitet. Å skape, krever tid og refleksjon, det krever en fordøyelsesprosess. I dag støper entreprenøren allerede fundamentene før du er halvferdig med tegningene for annen etasje. Kontrollskjemaer hjelper ikke så mye heller. Effektivisering er vel og bra, men fører oss ikke til paradiset. Å komme dit tar tid !

Bakgrunnen for Skårsetlia kjenner de fleste. Den ble bygget som deltagerlandsbyen for OL-94 og ble tegnet av Div.A og Lund Hagem arkitekter. Mange av fasilitetene var designet med henblikk på etterbruk, noe som i og for seg var et bærekraftig trekk som OL-94 har fått fortjent ros for, bl.a laget rundt byplansjefen Marianne Natvig i Lillehammer. Her sto tidsdimensjonen sentralt i hele prosjektets tankegang.

Men tiden står ikke stille. Boligarkitektur er ikke statiske kunstverk heller. NABU bidro nylig til verksteder om utvikling av en ny arealplan for Lillehammer. Her fremgår det at Skårsetlia antagelig ikke kommer til få være som et frittliggende tun i landskapet, da dette området gradvis skal fortettes. Noe av det opprinnelige bebyggelseskonseptet blir dermed borte. Men som boligområde tror jeg ikke dette kommer til å ha stor skadeeffekt. Grønne soner vil forresten gjenstå både foran og i lia på oversiden.

Tid krever påbygg og andre endringer. Det har visstnok vært litt kranling der oppe i lia om ombygginger, spesielt av balkonger - de opprinnelige terrasser og balkonger er faktisk ikke store. Det er en kvalitet i arkitekturen å tåle tidens gang og endringer. Jeg tror Skårsetlia tåler dette i en rimelig grad, og etter mitt skjønn er de nye balkongene greie nok.

Hva tåler et boligområde av endringer og tilbygg, hva slags felles regler trengs for å unngå visuell forsøpling? NABU arrangerte i fjor et verksted om dette for et borettslag. Dette var et områdeutviklingsprosjekt støttet av Husbanken. Slike tiltak er det et behov for. Vi greidde å oppnå ganske stor enighet, slik at folk forsto og gikk med på at ikke alle kan få lov til alt. Dette dreier seg om

Ullandshaug, Stavanger - 2000 års byggeskikk?

Møllebyen i Moss, byggeskikkprisen 2003

samhold, å bevare felles verdier, noe som ikke er så lett i dagens individualistiske samfunn.

Det var mer samhold og harmoni i den gamle byggeskikken, rett og slett fordi folk delte samme syn. I dag har hver nabo sin egen smak, og de velger sine karnapper, markiser og dippedutter fra eklektiske kataloger med smakbiter fra alle verdens hjørner. Lite under at det blir en visuell forsøpling. Men vi må innrømme at den estetisk harmoni vi ønsker å *bevare* ved boligområder som Skårsetlia, er til en viss grad fingertert. Er det vi som er nostalgikere? Vi må være selvkritiske!

Dette er et spørsmål om fornuftige grensesettinger. Mest mulig individuell frihet er et godt mål, men i dag har pendelen svingt vel langt i den retning - og det er ikke minst miljøet som dette går ut over.

Jeg bor selv i et fint lav-tett boligområde på Nesodden, Blåbærstien sameie. Det ble tegnet rundt 1978 av Rosland arkitektkontor, og har mange av de kvaliteter som nordisk boligbygging fra denne tid med rette er berømt for. Flott natur-integrering, bilfritt, felles tun, sosialt mangfold og formmessig variasjon. Det er et paradys for barn. Det var forresten en glede å kunne treffe gamle Rosland under en Husbankdag i Kristiansand for en stund siden, og skyte inn en setning i mitt foredrag om hvor godt hans boligområde holder seg, mer enn tyve år etter. Tiden viser også sin takknemlighet for en god jobb.

Tid krever verktøy. Det finnes en brukermanuale for Skårsetlia. Arkitekt Rosland tegnet likedan en rekke forslag til så å si 'preaksepterte' tilbygg for Blåbærstien. Dette med fremsynt tanke på tidens gang, og disse har hjulpet mye siden for å skåne mot utskielser og opprettholde boligområdets kvaliteter - altså både estetiske, funksjonelle, og fellesskapskvaliteter..

Tiden er vår dommer, til syvende og sist, og tiden er en streng dommer. Stewart Brands klassiker *How Buildings Learn* bør være obligatorisk pensum for alle arkitektstudenter. Arkitekter er ofte litt nølende til å befare sine bygninger senere for å se på alt som har gått galt, og erfare de utallige fantasirike måter som folk har funnet på for å misbruke dem.

Skårsetlia omhandler tid på en annen og like viktig måte, nemlig i måten fortid og tradisjoner behandles på. Her er det ikke nostalgiserende stilkopiering fra gammel byggeskikk. Det er heller ikke det modernistiske totalbruddet med historien. Stedlige tradisjoner er for det første sensitivt oppfattet, så nytolket på en ikke bare vakker, men funksjonell måte. Et eksempel på dette er fordelingen av bebyggelse i inntun og uttun, der uttun i dagens utgave blir parkering og boder - tilsvarende bygdetunets traktor- og hestepark og lagerbygg. (Hestekrefter dessverre ofte i dag i form av gedigne børstraktorer - ikke særlig bærekraftig!) Inntun der boligene ligger har på sin side både mikroklimatiske og sosiale funksjoner.

Et annet eksempel er svalgangsmotivet - men her igjen ikke som rent estetiserende motiv. Her er svalgangstypologien dels gitt nye funksjoner, dels ny form for samme funksjon, et ytre hud som beskytter huskroppen mot vind og vær.

Byggeskikk-prisen retter fokuset mot nye temaer og skaper stadig nytt faglig farvann. I fjor for eksempel gikk prisen til Møllebyen i Moss. I mitt innlegg da beskrev jeg dette som et prosjekt som omhandler tid i arkitekturen - nemlig hvordan omforme, nytolke og gjenopplive eksisterende bebyggelse til nytt liv. Gjenbruk i bred forstand, kretsløp, tidens gang.

La meg belyse til sist denne tidsdimensjonen ved bærekraft ved å vise "tidskurven" fra et boligprosjekt til min kollega Howard Liddell i GAIA-Skottland. Fairfield i Perth var et fullstendig forslummet og kriminalisert boligområde, som alle ville rive. Med tålmodig engasjement og brukermedvirkning over en periode på hele 18 år, er dette strøket blitt gjenreist til noe flott og levende.

Denne kurven er noe jeg opprinnelig skisserte da jeg og Howard jobbet sammen som lærere på Arkitekthøgskolen i Oslo. Det finnes ikke bare vekst her i verdenen. Forfall er en del av livet. En slik tidskurve lærer oss å se sakene i et langt perspektiv.

Ikke minst setter kurven fokus på noe vi har lite av i Norge, dvs gode medvirkningsprosesser. Vi må fokusere mer på beboerne for eksempel med verkstedsteknikker - dersom vi skal skape, forankre og opprettholde bokvalitet og bærekraft over lang tid.

ROM

Arkitektur oppfattes gjerne primært som rommessig utforming. Men i et bærekraft-perspektiv, er rommet mye større enn tomta. Bærekraft omhandler stoffkretsløp, dette vil si økologi, hvordan bygg blir til, hvilke ressurser som trengs for å drifte dem, og om de usynlige effekter dette har på andre, fjerne rom. I et økologisk perspektiv betyr dette at bygg bør belaste miljøet minst mulig, og ikke benytte materialer som skader omverdenen, selv ikke langt unna - som importert regnskogstømmer, for å ta en aktuell problemstilling. Og klimautskipp, og fordelings spørsmål. Arkitekturen har *globale* rommessige implikasjoner.

Vi vet at enkeltbygg i et bærekraft-perspektiv er mindre vesentlige enn de overordnede strukturer relatert til lokalisering, bebyggelsesmønster, infrastruktur, transport osv. En annen viktig faktor er at det er mye enklere å utbedre enkeltbygg senere, mens de overordnede strukturene binder oss i hundre år.

Vi må med andre ord vurdere både plan-nivået og bygg-nivået i et prosjekt. Skårsetlia er utmerket når det gjelder de overordnede økologiske aspekter. God terrengtilpasning, kompakt bebyggelsesform og grøntområder gir området et mykt økologisk fotspor. På det miljøtekniske planet er det ikke særlig bra. Det er verken energiglass, høyisolerte vegger, enøk-utstyr eller solpaneler. Men når takene omsider må skiftes kan det lett legges inn 15cm tilleggisolasjon. Det er lett å oppgradere med energivinduer, sparedusjer og lysarmaturer. Den overordnede romdimensjonen er således viktigere enn den bygningsspesifikke.

Vi var på befarings på Skårsetlia nylig, og kjenner tegningene, og har snakket med folk der. Som et boligområde er det nøkternt og funksjonelt. Det finnes etter mitt skjønn en overdreven hang til å ville oppfinne hjulet, for eksempel stadige forslag om å utrede "nye boligtypologier". Vi vet at boligsammensetningen endrer seg, men gjør selve boligfunksjonene det? Vi skal jo ha et sted å sove, å lage mat, å bæsje, å sitte ute. Man påstår at IT revolusjonerer boligen, men jeg kan ikke se noe særlig nytt i en arbeidskrok eller et kontor-skråstrek-gjesterom. Og slik noen sa det, hvem gidder egentlig å være interaktiv med sitt kjøleskap? Skårsetlia minner oss derimot om at på dette planet, har oppgaven ikke endret seg så mye. Det er eviggrønn fagkunnskap som ikke minst Husbanken har bidratt til over flere tiår.

Jeg har en del innvendinger. Jeg synes at noe av bebyggelsen er for fragmentert, ett sted er det noe som ligner på en alminnelig tomannsbolig. Det er vel litt mye grus og asfalt enkelte steder. Det er kanskje litt lite vinduer - på den andre siden er dette bra energiteknisk. Ikke alle enheter har like bra terrasser eller uterom.

Jeg hadde gleden av å jobbe sammen med Div.A i 1984 om fire boliger for den første Bygg for fremtiden-messe på Hånes. Jeg opplevde hvor pirkete de er - i ordets beste forstand - i forhold til kjøkken, vindfang, bodplass, skap, alle de små detaljer som gir gode funksjonsløsninger på en arealeffektiv måte. Lund Hagem arkitekter er kjent for den samme detaljkvalitet.

Ikke minst viser Skårsetlia omtanke på hierarkier i rommet: Fra private hagekrok til semiprivat gatetun og semi-offentlige soner. Dette er noe som ofte skorter i nyere boligprosjekter. Her er det rom for lek, ro, trygghet, sosialitet og privathet, og dette krever dyktige formgivere.

Rom skapes videre, ikke av formgivere alene. Byggeskikk-prisen til Møllebyen i fjor vektla en annen viktig vinkling på byggeskikk - nemlig *hvordan det blir til*. Prisen gikk ikke til arkitekten alene, men til et bredt lag inklusiv kommunen, handelsstanden, landskapsarkitekt og andre. Bærekraft er noe som i større grad enn før, krever samhandling og integrerte prosesser.

En annen tidligere Byggeskikk pris gikk til Jensen og Skodvins rasteplass-prosjekter i Sogn. Egentlig et vegprosjekt - et annet dristig og nytenkende valg for prisen. Et fantastisk prosjekt forresten. Det interessante er ikke minst at dette nesten er et "ikke-prosjekt" - i den forstand at arkitektene har gjort minst mulig. Prosjektets økologiske fotspor er så godt som null. Dette gir god økonomi også, en annen viktig ingrediens for bærekraft. En minimalistisk holdning - sensitiv til stedet og naturen - fremragende bærekraft.

Rom omhandler folk. "First we shape our buildings, and then they shape us". Jeg lurer på om Winston Churchill virkelig noen gang sa dette, men det er et fint sitat uansett. Jeg tror Skårsetlia skaper gode forhold for at folk skal trives - så enkelt er det. Ikke alle uterommene er like fine, ikke alle kroker er like tilgjengelige for funksjonshemmede - ikke alle bygningskroppene er helt like vakre heller. Men her igjen dreier arkitektur seg om gode helheter. Dette vil si optimalisering av alle forhold. Ikke maksimering av ett aspekt - for eksempel maksimal energisparing på bekostning av innemiljø, eller full tilgjengelighet for 100% av beboerne på bekostning av store terrenginngrep - men avveininger mellom mange ulike faghensyn. Arkitekten skal ivareta helheten.

Skårsetlia viser på en fremragende måte de miljømessige, økonomiske, samt sosiale fordeler som ligger i lav-tett løsninger. Dette er noe som burde formidles bredere. Folk flest øredøves til hverdagen av reklame for digre eneboliger. Mot dette er alle Husbankens gode hefter som en dråpe i havet. Den offentlige påvirkningskraft er lite, når spillebanen er såpass ujevn. Det må sterkere lut til, dersom vi mener alvor med disse mål, og Husbanken bør bli en sterkere, ikke svakere aktør på denne banen.

Rommet er selve stedet. Stedet har også sine særtrekk og sin historie. Skårsetlia fremhever stedets byggeskikk. Bebyggelsesform, volumer, de mørke fargene og stedets naturmaterialer knytter alle an til Gudbrandsdalens gårdsbebyggelse. Dette gjøres ikke på en nostalgiserende måte; arkitekturen og bygningsdetaljene har en stillferdig, upretensjøs modernitet.

ABSTRAKT OG KONKRET

Jeg vil understreke denne forskjellen. Mange arkitekturpriser går til bygg som er preget av selvpoptatthet, estetiserende "images", med en renhet og en abstraksjonsgrad som er vakker men fjerner oss fra det virkelige livet. Dagens trender innen urbanisme viser ofte etter mitt skjønn en tilsvarende holdningsløshet. Den finske professor Juhani Pallasmaa sier det slik: "art seems to be about works of art instead of being about the world, and architecture about buildings, not life".

Økologi og bærekraft derimot oppfordrer oss til å kjenne den *konkrete* verden, med all sin skitt og sine innflokke kretsløp - og til å elske denne konkrete verdenen, med sine trassige brukere, heller enn å ta tilflukt i det abstrakte. Nietzsche skrev ett sted at det *vakre* livet er viktigere enn det *sanne*. Her igjen, bidrar bærekraft-begrepet til at vi gjenoppdager meningen i begrepet byggeskikk. Det vakre og det fornuftige henger faktisk sammen.

NABU - VERDIKART BÆREKRAFT

Dette om tid og rom. Men hvordan vurdere? Mer enn noe annet, trengs i dag en systematikk for å vurdere de bygde omgivelsene - på en helhetlig måte. Dagens økoprofiler fokuserer nesten utelukkende på det miljøtekniske planet. De har også en fremstillingsform som er konstraintuitiv, og ikke sjeldent både rotete og usystematisk. Jeg vil kort beskrive Verdikartet for bærekraft og bruke denne som utgangspunkt for å si litt mer om Skårsetlia.

Det er tre kriterier for bærekraftig arkitektur, by- og stedsforming. Disse er det *økologiske*, det *økonomiske* og det *sosiale*. Dette er blitt grunnpillarene i NALs erklæring for arkitektfaget.

Se vedlagt særtrykk fra *Plan 1/2004* for en mer utførlig beskrivelse av Verdikart-systemet, samt noen flere anvendte eksempler.

Dagens økoprofil systemer har flere svakheter. To av de viktigste nye grep ved Verdikartet er at "stjernen" ikke blir mindre men større, jo bedre prosjektet er, samt at "horisonten" bevisst vises som et mål som er *langt unna*. Det understrekes at selve utvalget av 24 parameterne kun er veiledende, og er noe som *både kan og bør variere* avhengig av sammenheng.

Det viktige er at alle 3 felt økologi, økonomi og samfunn synliggjøres. Verdikartet har for øvrig en del felles med Husbankens stedsanalyser.

Verdikartet kan benyttes både som en fullstendig vurderingsmetode, for å sammenligne prosjekter, og for årlige evalueringer. Men tallknusere er ofte for opphengt i eksakte tall. Det brukes mange forskningsmillioner på slik, og det kan virke som om mange forskere er mer interessert i å forske, enn i virkelig nytte i praksis. Verdikartet er minst like nyttig som et prosjekteringsverktøy, der den tvinger alle deltakere til å tenke på en helhetlig måte. Like viktig som konkrete verdier, er den prosess en må gå gjennom for å komme til beslutninger. Selv uten konkrete verdier vil det også som oftest være meget lett å se hvilke av to *alternativer* er best.

Det må understrekes at Verdikartet for Skårsetlia som vises her, og som omtales mer utførlig i foredraget, ikke bygger på detaljerte analyser men gir generelle vurderinger som en illustrasjon av systemet. Det er imidlertid lite tvil om at Skårsetlia kommer meget bra ut.

Jeg vil understreke at begrepet *økonomi* dreier seg om alle forvaltningsaspektene, ikke kun det finansielle (gresk *nomos* = forvaltning). Triaden økologi - økonomi - samfunn tilsvarer forresten til *folk - arbeid - sted* modellen som ble utviklet av Patrick Geddes for 100 år siden og ble benyttet av Mumford, Erik Lorange og mange andre.

NOEN UTFORDRINGER

Begrepet bærekraft gir nye og viktige vinklinger som det bør tas tak i. Til slutt vil jeg antyde noen slike fremtidige utfordringer til boligbyggingen, og kanskje til Byggeskikkprisen.

Vi finner nå bygninger i mange land i Europa, ikke bare boliger men også store bygg, som har nesten null energibehov. Videre viser det seg at disse faktisk ikke koster særlig mer - typisk kun 2-5% mer enn konvensjonelle bygg. Dette er fort nedbetalt i form av svært lave energiregninger. Det er nå bygget flere tusen boliger av typen "passivhaus". De såkalte "kroppsvarmehusene" i Gøteborg viser at dette også lar seg gjøre i det nordiske klimaet. I det siste har interessen for denne type løsning økt kraftig, og flere tiltak er nå i gang med aktører som bl.a Enova og Husbanken i spissen.

Vannbåren varme

Men slike avanserte løsninger, som faktisk er ganske enkle, setter et nytt lys på deler av norsk bygg- og energipolitikk - og kan bety at Norge har tatt et par feilgrep i det siste. Flere har allerede reservasjoner mot satsingen på vannbåren varme, på grunn av skaderisiko eller redusert fleksibilitet for romendringer. Og det er ikke billig. Et tankekors knyttet til passivhus, er at vannbåren varme blir *helt uinteressant* i slike bygg. Det trengs så lite installert varme at dette blir helt ulønnsom.

Et hovedargument for vannbåren varme har vært energifleksibilitet, dette vil si å kunne gå over til andre energibærere i fremtiden. Og å kunne velge den til enhver tid billigste energi. Men det finnes egentlig kun en måte å virkelig oppnå frihet i forhold til usikre fremtider og stigende energiregninger. Nemlig å nesten *ikke trenge noe energi*.

På makroøkonomisk plan, betyr dette videre at dersom vi satser på lavenergibygg, velger vi en fremtid der det påny kan bli et overskudd av vannkraft. Også den problematiske gasskraften blir rett og slett unødvendig. Samt at Norge påny kan bli storeksportør av ren energi til kontinentet.

Prosesser

NABUs evalueringsverksteder har ved flere anledninger samlet eksperter fra Europa, og hele vårt kontaktnett forteller om samme erfaring - nemlig at det sjeldent er *økologien* som er det problematiske ved de mest avanserte miljøprosjektene. Økologisk design og teknikk finnes. Som oftest er hindringene av en annen art - mer banale problemer knyttet til spesialistsyn, byråkrati, mangelen på forankring eller kontinuitet i en prosjektgruppe.

Andre prosjekter - som Pilestredet Park vil jeg påstå - utvannes mye underveis. Det er behov

for å rette mye mer oppmerksomhet på hvordan selve *prosessen* struktureres. I NABU bruker vi verksteder. De nylig avsluttede verksteder om Majorstulokket (Plan- og bygningsetaten) viser at slike prosesser kan skape en helt annen grad av faglig kreativitet, samspill, og folkelig forankring for bolig- og byprosesser.

Innemiljø og helse

Helse er et annet område som trenger større oppmerksomhet. De nyeste lavenergibygg er i grunnen ikke så forskjellige fra de "superisolerte" hus som så dagens lys i Canada, USA og andre land på 1980-tallet. Felles var fordoblet isolering, passiv solvarme og en strategi basert på ekstrem tetthet og varmegjenvinning fra ventilasjonsluft. Dette er den sk "plastpose"-strategien, den kan fungere kjempe bra, men den har ført til ikke få syke hus (Sick Building Syndrome). Mange vil foretrekke "pustende" hus og naturlig ventilasjon.

Fukt og materialbruk er nøkkelfaktorer for et godt innemiljø. Pustende og fuktregulerende hus kan vise seg å gi best resultat med tanke på helse. Den nyeste boligblokk på Fairfield er designet spesielt for allergikere. Ved Samnanger skole i Hordaland, og ved skolene til GAIA arkitekter på Lista, påstås det at sykefravær og allergifrekvens faller. Hvis dette er sant, er det enormt viktig. Her er svaret neppe enten-eller. Men forskningen i Norge er svært ensporet. Dette er en lang og kompleks debatt, men vi må holde døren (og sinnet) åpen for begge typer løsning.

Hytter og miljø

Et annet tema innen feltet bærekraft som NABU har jobbet en hel del med, er hytteutbygging. Miljøskadene tiltar drastisk. I dag er mange hytter også faktisk mer som *sekundærboliger* å betrakte. Dette er også noe Husbanken gjerne kunne ta tak i.

SLUTTBEMERKNINGER

Bærekraft må forstås på en helhetlig måte. En hører ofte at miljøbygg er dyre, dette har vært et hovedargument mot miljøvennlig bygging. Det må være en tankevekker at enkle adferdstiltak kan bety ren gevinst i form av besparelser på 20-30% - og at moderne passivhaus kun koster 2-5% ekstra. Hva er egentlig problemet - og hvor bør innsatsen settes inn? Ny teknikk alene er fåfengt. Program og konseptfasen - altså det plan- og arkitektfaglige - er kimen til bærekraftige resultater. Det viktigste er å fremme en mer *helhetlig* forståelse, dersom en skal påvirke beslutningstagere til å foreta bedre strategiske valg av politikk og virkemidler.

Bærekraft krever en tverrfaglig tilnærming og en systematikk. Vi trenger derfor også verktøy som synliggjør og behandler *hele bredden* i begrepet. NABU-Verdikartet er i så måte det første i sitt slag på en del punkter.

Bærekraft og byggeskikk har med røttene våre å gjøre. Tradisjoner skal ikke være døde minner, de skal være *levende* røtter - med dagsaktuell mening og stadig nye forgreininger. Mye av dette ser vi på Skårsetlia, og jeg skulle gjerne ha sett en virkelig grundig evaluering av slike prosjekter. Bærekraft og byggeskikk er blitt både fortolket og formgitt på Skårsetlia på en vakker og lærerik måte. Like viktig, *bærer* det seg godt over tid.

Bærekraft betyr simpelthen kvalitet. Alle våre byggeprosjekter bør oppnå høy økologisk, økonomisk og sosial kvalitet.

Chris Butters

Husbanken - Byggeskikkprisutdeling, Oslo konserthus, 16. juni 2004

NABU - Norske arkitekter for bærekraftig utvikling
Chris Butters

VERDIKART BÆREKRAFT

SKÅRSETLIA BOLIGOMRÅDE
Div.Å + Lund Hagem arkitekter Lilehammer 1994

... obs! PRINSIPP-EKSEMPEL

CHRIS BUTTERS
ARKITEKT, KONSULENT

GAIA OSLO AS
GAIA INTERNATIONAL

chris@butters.no
tlf 99360976